

Оспанова А.Н., Лапенко М.В., Акпамбетова Д.А

Қазақстан, Нұр-Сұлтан

Еуразиялық экономикалық одақтың қазіргі кезеңдегі дамуы

Өткен және биыл Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО) өзінің алғашқы мерейтой даталарын атап өту үстінде. 2019 жылғы 29 мамырда Еуразиялық экономикалық одақ туралы шартқа қол қойылғаннан бастап бес жыл өтті; 2020 жылы 1 қаңтарда Еуразиялық Одақ жұмыс істей бастаған күннен бастап алғашқы бес жылды атап өтті.

ЕАЭО қызметі Еуразиялық кеңістіктегі интеграциялық процестерді дамытудың бұрынғы тәжірибесіне және жалпы алғанда, Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті бастамашылық еткен еуразиялық интеграция мен Еуразиялық одақ идеясына негізделгенін атап өткен жөн. Сондықтан Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың Жоғары Еуразиялық экономикалық кеңестің құрметті төрағасы болуы кездейсоқ емес.

Еуразиялық экономикалық одақ - бұл өте жас интеграциялық бірлестік, бірақ осы уақыт аралығында ынтымақтастықтың берік заңнамалық, құқықтық және институционалдық негіздері құрылды. Еуразиялық интеграцияны дамыту Еуразиялық экономикалық қоғамдастықтың тәжірибесіне негізделген, атап айтқанда ЕурАзЭҚ шеңберінде Кеден одағы мен Бірыңғай экономикалық кеңістікті құру (2000 жылдан бастап 2014 жылға дейін) ЕурАзЭҚ экономикалық ықпалдастықтың тиімділігін көрсетті, еуразиялық интеграцияның құқықтық және функционалдық негіздерін қалады.

Еуразиялық экономикалық одақ 2015 жылдың 1 қаңтарында жұмыс істей бастады. 2015 жылдың 2 қаңтарында барлық ратификациялау процедуралары аяқталғаннан кейін Армения Республикасы ЕАЭО-ның толыққанды мүшесі болды. 2015 жылғы 12 тамызда жол картасы іске асырылып, ратификациялау процедуралары аяқталғаннан кейін Қырғыз Республикасы ЕАЭО-ның толыққанды мүшесі болды. Осылайша, 2015 жылдың күзіне қарай бес мүше мемлекеттен тұратын ЕАЭО-ны құру аяқталды.

ЕАЭО-ны құру әділетті ынтымақтастық моделін іздеудің нәтижесі болды. ЕАЭО-ға мүше елдер ұлттық экономикалардың тұрақты даму мүдделері үшін олардың әлеуетін біріктіру («синергия») жолына түсті. Еуразиялық экономикалық одақтың халықаралық заңды тұлғаны иемденуіне байланысты қатысушы мемлекеттер мен Еуразиялық экономикалық комиссия ЕАЭО-ның «сыртқы контурын» құрып және интеграциялық бірлестіктің халықаралық аренадағы беделін нығайта бастады.

Интеграцияның тереңдігі бойынша ЕАЭО жетекші сауда-экономикалық блоктар арасында төрт негізгі көрсеткіш бойынша: институционалды интеграция, негізгі секторлардағы интеграция, ірі нарықтардағы интеграция және макроэкономикалық конвергенция бойынша екінші орын алады.

Сонымен, 2018 жылы Еуропалық Одақта интеграцияның ең үлкен дәрежесіне қол жеткізілді. ЕАЭО құрама интеграция индексіне сәйкес екінші орынды иеленді, ал ЕАЭО - 2010-2018 жылдар кезеңінде интеграциялық индикаторлардың мәні көрсетілген жалғыз бірлестік болғандықтан барлық төрт негізгі көрсеткіштер бойынша өсті.

ЕАЭО-ның интеграциялық жетістіктері Одақ елдерінің жетекші әлемдік рейтингтегі позицияларынан да оң көрінеді. 2015 жылы ЕАЭО Doing Business рейтингінде 63-орынға ие болды, 2019 жылы ЕАЭО қазірдің өзінде 31-орынға ие болды. Дүниежүзілік экономикалық форумның жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексі бойынша ЕАЭО елдері 2018 жылы 140 экономиканың ішінде 45-орынға ие болды. Логистикалық тиімділік индексі бойынша ЕАЭО екі жыл ішінде 98-ден 76-орынға, яғни бірден 22 тармаққа көшті [ЕАЭО туралы шарт - бес жыл].

ЕАЭО туралы шартта қазірдің өзінде ауқымды міндет қойылды - экономикалық одақ құру, ал ЕАЭО қызметінің бірінші кезеңінде Кедендік одақ пен Тауарлар мен қызметтердің жалпы нарығының жұмыс істеуі үшін заңнамалық базаны және институционалдық базаны жаңарту қажет болды.

2018 жылдың 1 қаңтарында ЕАЭО Кеден кодексі күшіне енді[Кеден кодексі туралы шарт] . Бұл Одақтың кедендік шекарасы арқылы тауарларды

өткізу процедурасын жеңілдетіп, оның ішінде декларациялаудың электронды жүйесін енгізу арқылы оны ашық ,мөлдір етті. Жалпы, 2017 жылдан бастап осы уақытқа дейін ішкі саудада 40 кедергілер жойылды, оның ішінде 28 кедергілер, 7 шектеулер және 5 босатулар [Еуразиялық экономикалық одақтың кедергілері, босатулары және шектеулері].

Еуразиялық экономикалық одаққа мүше мемлекеттердің (бұдан әрі - ЕАЭО) арасындағы өзара тауар айналымының көлемі 2019 жылдың қаңтар-қарашасында 61 миллиард АҚШ долларын құрады немесе 2018 жылдың қаңтар-қарашасына қарағанда 101,3%. 2018 жылғы қаңтар-қарашамен салыстырғанда ЕАЭО сыртқы саудасының жалпы көлеміндегі өзара сауданың үлесі өсті (13,8% -дан 14,2% -ға дейін) [Еуразиялық экономикалық одақ тауарларының өзара саудасының қорытындылары туралы, 2019 жылғы қаңтар-желтоқсан].

2018 жылғы қаңтар-қарашамен салыстырғанда өзара саудадағы пропорциялар төмендегідей өзгерді. Өзара экспортта Армения Республикасының үлесі 1,1% -дан 1,3% -ға дейін, Беларусь Республикасы - 23,1% -дан 23,9% -ға дейін өсті, Қазақстан Республикасы мен Қырғыз Республикасында көрсеткіш өзгерген жоқ және 10% және 1% құрады. Ресей Федерациясының үлесі 64,8% -дан 63,8% -ға дейін төмендеді.

ЕАЭО мүше мемлекеттерінің өзара саудасының тауарлық құрылымында ең көп үлесті минералды өнімдер алады (өзара сауда көлемінің 25,7%), оның 81,6% -ын ЕАЭО нарығына Ресей Федерациясы жеткізеді. Машиналар, жабдықтар мен көлік құралдарының жеткізілімдері айтарлықтай, олар өзара сауда көлемінің 19,8% -ын құрайды (59,5% Ресейге және 35,7% - Беларуське), азық-түлік тауарлары мен ауылшаруашылық шикізаты - 15,6% (48,8 % Беларусь Республикасына және 38,9% - Ресей Федерациясына келеді). Металдар мен металл бұйымдарының үлесі өзара сауда көлемінің 12,9% құрады, оның 65,1% Ресей Федерациясы жеткізіп берді [Еуразиялық экономикалық одақ тауарларының өзара саудасының нәтижелері туралы, 2019 жылғы қаңтар-желтоқсан].

Сонымен қатар, өзара сауданы дамыту жалғыз және еуразиялық интеграцияның басты мақсаты болып табылмайды.

Ішкі нарықтардың жұмыс істеуі сияқты бағыттар ойдағыдай дамып келеді. Қазіргі уақытта қызмет көрсету нарығы 53 экономикалық секторда жұмыс істейді. Бірыңғай еңбек нарығының жұмыс істеуі аясында зейнетақымен қамсыздандыру шаралары әзірленді, әлеуметтік қамсыздандыру шаралары қарастырылуда. Капитал нарығы қалыптасу сатысында және ол тек банктік өзара әрекеттесу сферасын ғана емес, сонымен қатар сақтандыру нарығын, брокерлік қызметтерді, яғни қаржылық қызметтердің барлық спектрін қамтиды.

ЕАЭО электр энергиясының, газдың, мұнайдың, мұнай өнімдерінің ортақ нарықтарын қалыптастыру процесінде (қиын, бірақ тұрақты).

ЕАЭО-ны қалыптастырудың маңызды кезеңі экономикалардың цифрлық трансформациясы болып табылады. 2016 жылы олар еуразиялық интеграциялық кеңістікте бірінші рет ЕАЭО цифрлық күн тәртібі және оны жүзеге асыру мүмкіндіктері туралы айта бастады. Цифрлық күн тәртібі шеңберінде ең маңызды шаралар мыналар болып табылады: тауарлардың цифрлық қадағалануы, электронды ілеспе құжаттардың өзара танылуы, цифрлық көлік дәліздері жүйесін құру, азаматтарды жұмыспен қамту және жұмыспен қамту үшін цифрлық экожүйе, цифрлық өнеркәсіптік ынтымақтастық және басқалары.

ЕАЭО-ның үшінші елдермен және аймақтық интеграциялық бірлестіктермен ынтымақтастығы ойдағыдай дамып келеді. ЕАЭО мемлекеттерінің үшінші елдермен тауарларының сыртқы сауданың жалпы көлемі 2019 жылы 733 миллиард АҚШ долларын құрады, оның ішінде экспорт - 459 миллиард АҚШ доллары, импорт - 273 миллиард АҚШ доллары (салыстыру үшін, 2018 жылы - 753,5 миллиард АҚШ доллары). [Еуразиялық экономикалық одақ тауарларының сыртқы саудасының нәтижелері туралы, С.1].

ЕАЭО елдерінің үшінші елдерге экспортының тауарлық құрылымында минералды өнімдер (66% дерлік), металдар және олардың өнімдері (9% дерлік),

химия өнімдері (6% дерлік) басым. Осы тауарлардың шамамен 80% -ы Ресей Федерациясының үлесіне тиесілі экспортталатын тауарлар болып табылады [Тауарлармен сыртқы сауда нәтижелері туралы]. Импорттағы ең үлкен үлесті машиналар, жабдықтар мен көлік құралдары (44%), химия өнімдері (19%), тамақ өнімдері және ауылшаруашылық шикізаттары (11%) алады. Экспорттық сатып алулардың 80% -дан астамын ЕАЭО-дан тыс жерлерде Ресей Федерациясы жүзеге асырады [Тауарлармен сыртқы сауда нәтижелері туралы].

Өткен кезеңде (2014-2019 жж.) Еуразиялық экономикалық комиссия үшінші елдермен қарым-қатынасты қалыптастырудың бірнеше негізгі механизмдерін жасады: 1. экономикалық ынтымақтастықты кеңейту үшін ынтымақтастық туралы меморандумдарға қол қою, 2. үшінші елдермен еркін сауда аймағын құру, 3. интеграциялық бірлестіктер арасында арнайы серіктестіктер құру. ЕАЭО халықаралық қатынастар географиясы қазірдің өзінде жеткілікті кең және әлемнің барлық дерлік аймақтарын қамтитынын атап өткен жөн.

ЕАЭО-пен экономикалық өзара іс-қимылды кеңейту жөніндегі ынтымақтастық туралы меморандумдарға Еуразиялық экономикалық комиссия Чили, Перу, Сингапур, Оңтүстік Корея, Молдова, Тайланд, Моңғолия, Иордания, Марокко және т.б. сияқты елдермен қол қойылды. Бұл келісімдер өзара тиімді экономикалық ынтымақтастықты кеңейтуге деген ұмтылысты көрсетеді.

Осы келісімдер тобында ең маңыздысы - Қытай Халық Республикасымен келісім шарт. Келісімге 2018 жылғы 17 мамырда Астана экономикалық форумы аясында қол қойылды. Қытай ЕАЭО-ға мүше барлық елдердің ірі сауда серіктесі болып табылады және өзара сауда айналымының көлемі жылына 100 миллиард доллардан асады. ЕАЭО елдері үшін, бір жағынан, бұл келісім ұлттық мүдделерге сәйкес келеді, екінші жағынан, бұл жаңа нарыққа шығуға мүмкіндік береді, өйткені бұл, ең алдымен, Қытайға артықшылықтар беретін еркін сауда аймағы емес, барлық тараптардың мүдделерін ескеретін келісімнің ерекше түрі.

Қытаймен ынтымақтастықта шешуші орынды көлік инфрақұрылымын дамыту және Қытайдың «Бір белдеу-бір жол» бастамасын іске асырудағы өзара

іс-қимыл (көлік-логистикалық хабтарды құру және негізгі көлік тораптарын дамыту) алады. ЕАЭО елдері үшін ЕАЭО-ны Жібек жолы экономикалық белдеуімен байланыстыру деп аталатын шеңберде көлік дәліздерін нақты анықтау маңызды [Кузьмина 2017: 229-239]. Сонымен қатар, интерфейс жобасы тек инфрақұрылым құруға ғана емес, сонымен қатар іргелес аумақтарды дамытуға бағытталуы керек.

Қарым-қатынастың екінші форматы - Еркін сауда аймақтарын құру. Одақ үшін бұл ең өзекті формат, өйткені ЕАЭО елдері үшін ДСҰ шарттары ДСҰ-ға ертерек кірген ұйымның басқа мүшелеріне қарағанда онша қолайлы емес. Еркін сауда аймақтары желісінің жұмыс істеу жүйесі ЕАЭО елдерінің сыртқы нарықтағы сауда-саттығы үшін қолайлы жағдай жасауға ықпал етеді.

Еуразиялық экономикалық одақтың бұл бағыттағы алғашқы оң тәжірибесі - Вьетнам Республикасымен еркін сауда аймағы. ЕАЭО-ның Вьетнаммен келісім-шартына 2015 жылғы 29 мамырда қол қойылды және әлі күнге дейін осы типтегі жалғыз толық келісім болып табылады [Лапенко 2017: 212-215]. Вьетнаммен кедендік ставкалар тауар номенклатурасының 50% -дан астамы бойынша нөлге айналды, содан кейін одан әрі нөлдеу үшін өтпелі кезең 5 жылдан 10 жылға дейін белгіленді. Қысқа мерзім ішінде ЕСА экспорт пен импорт тауар айналымының 35% -ға өсуіне ықпал етті.

2018 жылдың мамыр айында ЕАЭО Иран мен ЕСА құруға алып келетін уақытша келісім жасасты, ол тек сауда ынтымақтастығы тұрғысынан ғана емес, сонымен бірге «Солтүстік-Оңтүстік» халықаралық көлік дәлізін дамыту жобасын одан әрі жүзеге асыруда да келешегі бар.

Бірнеше маңызды оқиғалар 2019 жылдың қазан айында болды. Біріншіден, Еркін сауда аймағы туралы екі келісімге қол қойылды - Сингапур және Сербиямен. Осы келісімдерге қол қою алдында байыпты жұмыс және ұзақ келіссөздер процесі болды. Келісімдердің іске асырылуы елдер үшін бір-бірінің нарықтарына кең жол ашады, экспортталатын тауарлардың көлемі мен түрлерін кеңейтуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, Израиль, Үндістан және Египетпен

ЕСА құру туралы келіссөздер қарқынды жүргізілуде. 2019 жылы 17 қазанда Индонезиямен меморандумға қол қойылды.

ЕАЭО халықаралық қызметінің үшінші бағыты - басқа интеграциялық бірлестіктермен ынтымақтастық. Әрине, ЕАЭО үшін ең маңыздысы - бұл ЕАЭО-ға мүше әр мемлекет үшін басым серіктес болып табылатын Еуропалық Одақпен ынтымақтастық. Бұл ынтымақтастық - еуразиялық интеграцияны жүзеге асырудың және ЕАЭО-ны бәсекеге қабілетті одақ ретінде қалыптастырудың маңызды мақсаты және ұзақ мерзімді перспективада континентте жаңа, теңдестірілген экономикалық жүйені құру алаңын құру.

Еуропалық Одақ пен ЕАЭО арасындағы қатынастардың теориялық деңгейде даму перспективасын сарапшылар «интеграция интеграциясы» ретінде қарастырады және дәлелдейді. Алайда, бұл идеяны іс жүзінде жүзеге асыруға Украина төңірегіндегі саяси дағдарыс пен санкциялар режимі кедергі келтіреді. Сонымен бірге, күрделі қатынастарға қарамастан бірқатар еуропалық шенеуніктер бұл тақырыптың өзектілігін көрсетті, ал еуропалық бизнес Еуразиялық экономикалық комиссияның өкілдерімен келіссөздер жүргізу мүмкіндігін алуға тырысады. 2017 жылы техникалық реттеу және өзара сауда сияқты салаларда келіссөздер басталды. Бұл интеграциялық бірлестіктер арасындағы техникалық диалогты ресми түрде бастады. ЕЭК өкілдері ЕО әріптестерімен жұмыс форматында үнемі кездеседі, тәжірибе және пікір алмасады.

ЕАЭО мен Латын Америкасындағы интеграциялық топтардың өзара әрекеті белсенді дамып келеді. МЕРКОСУР Анд қауымдастығымен ынтымақтастық туралы келісімдерге қол қойылды. Тынық мұхиты қауымдастығымен және басқа топтармен келісім дайындалуда.

Азия-Тынық мұхиты аймағымен экономикалық байланыстар ынтымақтастықтың сыртқы форматын кеңейту үшін ерекше қызығушылық тудырады. Осыған байланысты Оңтүстік-Шығыс Азия қауымдастығымен өзара әрекеттесуді қалыптастыру бойынша елеулі күш-жігер жұмсалуда.

Африка континенті аймақтық бірлестіктермен диалогты күшейту тұрғысынан ерекше болған. Атап айтқанда, Шығыс Африка қоғамдастығымен (ШАҚ) диалог құрылуда.

Жалпы, ЕАЭО халықаралық күн тәртібін іске асыру Одақтың әлемдік экономикалық дамудың ықпалды орталықтарының бірі ретінде қалыптасуын қамтамасыз етуі керек. Еуропа, Латын Америкасы және Азия-Тынық мұхиты аймағының бизнес өкілдерімен іскери диалогтар, форумдар, консультациялар үнемі өткізіліп тұрады, бұл бизнес қауымдастықтары өкілдері арасындағы тікелей байланыстарды дамытуға серпін беруге бағытталады.

Болашақта ЕАЭО-ны «Бір белдеу-бір жол» қытай бастамасымен байланыстыру жобаларын іске асыру болып табылатын «интеграциялар интеграциясы» мен Үлкен еуразиялық серіктестік идеяларын дамытуды қоса алғанда, өзара әрекеттесудің жаңа форматтарын құру қажет, сонымен қатар бірлестіктер мен Еуразияның ірі ұлттық экономикалары негізгі аймақтық экономикалық өзара іс-қимылды тереңдету қажет.

ЕАЭО елдері жаһандық өсу мен өркениеттік прогрестің көшбасшыларының бірі болуға ұмтылатындықтарын мәлімдейді. Бұл туралы 2019 жылдың мамыр айында Нұр-Сұлтанда өткен Жоғары Еуразиялық экономикалық кеңестің мерейтойлық отырысы кезінде мемлекет басшылары айтты.

Әлемдік тауар және қаржы нарықтарындағы турбуленттіліктің жоғарылауына қарамастан, макроэкономикалық менеджменттің сапасының жақсаруы мен ұлттық және интеграциялық деңгейде макроэкономикалық саясат шараларын қабылдау арқасында ЕАЭО экономикалық өсу қарқыны 2,5% құрады [Жылдық есеп].

Ұзақ мерзімді интеграциялық күн тәртібі ЕАЭО-ның 2030 жылға дейінгі экономикалық дамуының негізгі бағыттарын (ЭДНБ) ескере отырып анықталады, олар мүше мемлекеттердің бәсекелестік артықшылықтарын және Одақтың интеграциялық әлеуетін пайдалану арқылы синергетикалық әсер ету принципіне негізделген. Комиссия негізгі бағыттарды - іс жүзінде ЕАЭО

стратегиясын - Одақ туралы шартта көзделген қысқа және орта мерзімді бағдарламалық құжаттарда көрсетілген интеграциялық шаралар мен іс-шаралар арқылы жүзеге асырады.

Қазіргі уақытта «2025 жылға дейінгі еуразиялық экономикалық интеграцияны дамытудың стратегиялық бағыттары» жобасы әзірленуде, ол осы жылдың мамыр айында қабылдануы керек. Жоба болашақта ЕАЭО мемлекеттері арасындағы ынтымақтастықтың құқықтық-нормативтік базасын қалыптастыруды аяқтауға, Одақтың ұлтүстілік және ұлттық институттарының атқарушылық тәртібін арттыруға, ЕАЭО мүше-мемлекеттерінің ынтымақтастықтың жаңа бағыттарын айқындау мен реттеуге көзқарастарын үйлестіру мен синхрондауды қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін шаралар мен механизмдерді қамтиды.

Сондай-ақ, ЕАЭО шеңберінде 2025 жылға дейінгі даму пункттері жұмыс істейді және жалпы энергетикалық нарықтар құрудан басқа, бірыңғай көлік кеңістігін құру, келісілген агроөнеркәсіптік саясатты жүргізу, тауарлар мен жұмыс күшінің қозғалысы кезінде бар кедергілерді жою, ЕАЭО үшін бірыңғай қаржы нарығын қалыптастыру жоспарлануда.

Еуразиялық экономикалық одақтың негізгі ұзақ мерзімді басымдықтарының бірі - ЕАЭО-ны әлемдік экономиканың жаһандық факторларының бірі ретінде, бәсекеге қабілетті трансұлттық жоба ретінде, Үлкен Еуразиялық кеңістіктің (немесе серіктестіктің) бөлігі ретінде дамыту.

«Еуразиялық континентальды серіктестік» немесе «Үлкен еуразиялық серіктестік» жаңа терминологиясының нақты анықтамасы әлі жасалынбаған, ал ЕАЭО мен ШЫҰ «Экономикалық Еуразиялық континенталды серіктестік туралы келісім» жобасын дайындау бойынша жұмыс істеуге ниетті.

Қолда бар теориялық материалды жалпылауға тырысу келесі анықтаманы алуға мүмкіндік береді:

Ұлы Еуразиялық серіктестік - бұл экономикалық мега серіктестіктің жаңа форматы, оның өзегі - Үлкен Еуразияның аумағы.

Үлкен Еуразия - бұл қазіргі заманғы технологиялық процестің кеңістігі, өндірістік кооперация және жаңа өндіріс тізбектері; шоғырландырылған отын-энергетикалық және ортақ көлік инфрақұрылымымен байланысқан, қатысушы елдерге бәсекелестік артықшылықтар беретін (кедендік рәсімдерді жеңілдету, техникалық регламенттерді үйлестіру) және ғаламдық жеткізілім желілерімен тиімді байланысты қамтамасыз ететін кеңістік.

Осы кезеңде серіктестіктің қалыптасуы құрылған Еркін сауда аймақтары жүйесінде және ЕАЭО-ны Жібек Жолының экономикалық белдеуімен байланыстыру механизмінде көрінеді. ЕАЭО-ға мүше барлық елдер үшін консенсус табу және артықшылықтарды қамтамасыз ету - бұл өте күрделі міндет, бірақ егер сіз оны жүзеге асыруға ұмтылмасаңыз, бұл жаңа әлемдік экономикалық жағдайда позицияларыңызды біле тұра жоғалтуды білдіреді.

Континентальды экономикалық еуразиялық серіктестік туралы Келісімнің идеясы өзінің ауқымдылығы мен кеңістіктік және уақыттық қамтылуымен ерекше, өйткені бұл бүкіл еуразиялық бағытта шығыстан батысқа қарай экономикалық қатынастар жүйесін құру әрекеті. Жібек жолындағы экономикалық белдеу (ЖЖЭБ) іске асыру жобаның бір бөлігі ғана болып отыр, өйткені интеграциялық жобалардың бәсекелестігі күшейіп, Еуразия елдері өздерінің экономикалық және саяси мүдделерін белсенді түрде жүзеге асыра бастады. Мысал ретінде Ресейді Әзірбайжан арқылы Иранмен, ал болашақта Үндістанмен және Оңтүстік Азиямен байланыстыратын «Солтүстік-Оңтүстік» халықаралық көлік дәлізін құруға болады. Жоба негізінде Ресей, Иран және Әзірбайжан арасындағы үшжақты стратегиялық серіктестік қалыптасты. Сондықтан ойынның жалпы ережелерін жасау өте маңызды.

Жаңа серіктестіктің нақты практикалық нәтижелері 2025 жылдан ерте сезілмейді, бірақ қазір екі топтың даму траекториясын және ынтымақтастықтың жаңа моделін қалыптастырудың негізін табуға болады.

ЕАЭО мен ШЫҰ арасындағы серіктестік пен әр түрлі форматтағы серіктестіктерге қысқаша шолу екі интеграциялық топтың Еуропаға, Оңтүстік-Шығыс Азияға, Таяу Шығыс пен Солтүстік Африкаға, тіпті Еуропаға шығуға

мүмкіндігі бар бірқатар маңызды Еуразиялық елдерде мүшелік пен серіктестікке ие екендігін көрсетеді. Латын Америка. Жалпы, екі ұйымның географиялық қамтылуы тұрақты еуразиялық экономикалық кеңістіктің қалыптасуын қамтамасыз етеді (оған қазірдің өзінде негізгі аймақтық экономикалар - Ресей, Қазақстан, Қытай, Үндістан, Иран кірді).

ЕАЭО мен ШЫҰ-ның 2025 жылға дейінгі даму перспективаларын салыстырмалы түрде талдау (ШЫҰ-ның 2025 жылға дейінгі даму стратегиясы мен 2030 жылға дейінгі ШЫҰ-ның іс-қимыл жоспары негізінде, ЕАЭО шарты мен ЕАЭО 2030 жылға дейінгі стратегиясы негізінде) бақылау нүктелерін анықтауға мүмкіндік береді немесе олар қабылданған кезде талдамалық әдебиеттегі «өсу нүктелерін» атау, сонымен қатар екі бірлестіктің болашақ дамуының жалпы және нақты мақсаттарын бөліп көрсету.

Ортақ мақсаттардың ішінде ең маңыздылары: мүше мемлекеттер арасындағы өзара сенім мен тату көршілікті нығайту; сауда-экономикалық және инвестициялық өзара іс-қимылды, сондай-ақ мүше мемлекеттердің тұрақты дамуы, олардың тұрғындарының әл-ауқаты мен өмір сүру деңгейін жақсарту үшін ынтымақтастықтың басым бағыттары бойынша бірлескен жобалық қызметті тереңдету; халықаралық беделді арттыру.

Сондай-ақ, ШЫҰ үшін аймақтық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, қатысушы мемлекеттердің қауіпсіздігіне төнетін қатерлер мен қатерлерге қарсы тұру, мәдени-гуманитарлық байланыстарды, оның ішінде ғылым мен технологияны, денсаулық сақтауды, қоршаған ортаны қорғауды, білім беруді кеңейту, сондай-ақ адамдар арасындағы байланысты дамыту маңызды. 2025 жылға қарай ШЫҰ аумағында бөлінбейтін қауіпсіздік кеңістігін құру жоспарлануда; бейбітшілік кеңістігі, тұрақты даму, экономикалық өсу мен прогресс, өзара сенім, тату көршілік, достық пен өркендеу; ұлттықтан жоғары басқару институттары бар ШЫҰ-ны көпсалалы аймақтық ұйым ретінде жетілдіру.

2025 жылға дейінгі Еуразиялық экономикалық одақ үшін негізгі өсу нүктелері: тауарлардың, қызметтердің, жұмыс күші мен капиталдың еркін қозғалысы бар біртұтас экономикалық кеңістікті қалыптастыру; жалпы электр

энергетикасы нарығын, мұнай және мұнай өнімдері нарығын және ЕАЭО газ нарығын қалыптастыру; ЕАЭО жалпы қаржы нарығын қалыптастыру; сандық кеңістікті құру, бірыңғай көлік-логистикалық аумақты құру.

Осылайша, ЕАЭО мен ШЫҰ мақсаттары мен даму перспективалары Үлкен Еуразиялық кеңістік шеңберінде өзара әрекеттесудің жаңа моделін қалыптастырудың алғышарттарын жасайды. Біз осы процесті дамытудағы мүмкіндіктер мен шектеулерді анықтау үшін SWOT талдау жүргіземіз.

Strengths	Weaknesses
ЕАЭО, ШЫҰ-ның нормативтік-құқықтық базасы. ЕАЭО мен ШЫҰ-ның ұзақ мерзімді стратегиялары. Көпжақты өзара әрекеттесу механизмдері. Аймақтық және аймақтық көлік және транзиттік дәліздердің қалыптасуы. Инфрақұрылымды және логистиканы жаңарту. Энергетика саласындағы өзара тиімді әртараптандырылған ынтымақтастық.	Жалпы ұзақ мерзімді даму стратегиясының болмауы. Континентальды экономикалық еуразиялық серіктестік туралы келісімнің болмауы. Қатысушы елдердің дамуындағы саралауды сақтау. Интеграциялық процестерді дамытудың әртүрлі тәсілдерін сақтау. «Солтүстік-Оңтүстік» Жібек жолындағы экономикалық белдеу және халықаралық көлік дәлізі (ХКД) көлік жобалары байқауы.
Opportunities	Threats
Халықаралық қатынастардың полицентрлік демократиялық жүйесін қалыптастыруға қатысу мүмкіндігі. Халықаралық қаржылық тәртіпті айқындауға қатысу мүмкіндігі. Макроэкономикалық тұрақтылыққа қол жеткізу. Аймақта бөлінбейтін және сенімді қауіпсіздік пен тұрақты өсудің әмбебап, интеграцияланған, инклюзивті, мөлдір архитектурасын құру мүмкіндігі. Біртұтас көлік кеңістігін құру және еуразиялық көлік дәліздерін дамыту	Әлемдік экономиканың трансформациясы. ДСҰ жүйесінің дағдарысы. Әлемдік нарықтағы экономикалық бәсекелестіктің күшеюі. Жаһандық сын-қатерлер мен қатерлерді, сондай-ақ белгісіздік пен болжамсыздық факторларын күшейту. Қауіпсіздік қатерлерінің тоғысуы. Ақпараттық кеңістіктегі күресті күшейту. Киберқауіптер.

болашағы. Тауарлар мен жұмыс күшінің, қызметтер мен капиталдың еркін айналымы үшін бар кедергілерді жою. Жалпы цифрлық кеңістікті құру. Бірлескен өндірістік кәсіпорындар құру. Ауылшаруашылық өнімдерін өндіру және қайта өңдеу бойынша бірлескен жоғары технологиялық жобаларды іске асыру. Инновациялық технологияларды енгізу. Бірлескен ғылыми бағдарламалар мен өзара қызығушылық тудыратын жобаларды жүзеге асыру мүмкіндігі. Денсаулық сақтау және туризм саласындағы ынтымақтастық.	
--	--

Талдау нәтижесінде біз қазіргі кезде ЕАЭО мен ШЫҰ арасындағы өзара іс-қимылдың әлемдік деңгейдегі және аймақтық деңгейлердегі тиімділіктің және ықпал ету деңгейінің жоғарылауымен сипатталатын сапалық жаңа деңгейге өтуінің алғышарттары болды деген қорытынды жасауға болады. Өзара іс-қимылдың басты басымдығы - бұл жалпы энергетикалық жүйемен және еуразиялық халықаралық көлік дәлізімен тауарлардың, қызметтердің, жұмыс күшінің және капиталдың еркін қозғалысы үшін континенттік кеңістік құру перспективасымен сауда-экономикалық ынтымақтастық.

Бұл процестің негізгі қиындықтары - әлемдік экономикалық жүйені терең қайта құру, әлемдік экономикалық соғыстар басталғанға дейін әлемдік экономикалық даму орталықтары арасындағы бәсекелестіктің күшеюі.

ШЫҰ-ның қауіпсіздік күштері сауда-экономикалық ынтымақтастықтың маңызды толықтырушысы болып табылады және тұрақты аймақтық жүйенің қалыптасуына ықпал етеді. Аймақтық қауіпсіздікті қамтамасыз ету - Үлкен Еуразия кеңістігінде тұрақты даму мен тұрақты өсудің алғышарты. 2019 жылдың 16 мамырында Нұр-Сұлтанда өткен XII Астана экономикалық форумы

аясында Қазақстанның Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев Еуразия континентінде жалпы қауіпсіздік аумағын құруды ұсынды. Сондай-ақ, Назарбаев ЕАЭО, Еуропалық Одақ пен Шанхай ынтымақтастық ұйымы арасындағы инвестициялық диалогты бастау қажеттілігін мәлімдеді.

ШЫҰ-дағы ынтымақтастықтың айрықша ерекшелігі - бұл өзара сенім, өзара тиімділік, теңдік, өзара консультациялар, мәдениеттер әртүрлілігін құрметтеу және бірлесіп дамуға деген ұмтылыс. «Шанхай рухы» деп аталатын бұл қағидалар ЕАЭО-ға мүше елдермен өзара әрекеттесудің негізі бола алады және болуы керек.

Қорыта келгенде, ЕАЭО мен ШЫҰ арасындағы өзара іс-қимылдың жаңа моделін қалыптастырудың арқасында Үлкен Еуразия аумағында жаңа «күштер орталығын» құруға болады. Бұл ЕАЭО дамуының ең қолайлы сценарийлерінің бірі, бірақ оның географиялық аясын «Ұлы Еуразиялық серіктестікке» дейін кеңейтуге болады. Осы сценарийді іске асыру қатысушы мемлекеттерге макроэкономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етуге мүмкіндік береді; олардың әлемдік экономикадағы үлесін арттыру; экономиканың инновациялық дамуы мен жаңаруына қол жеткізу; экономиканы цифрландыруды жүзеге асыру; қаржылық ресурстардың қол жетімділігін және ортақ қаржы нарығын қалыптастыруды қамтамасыз ету; транзиттік әлеуетті іске асыруды қоса алғанда, инфрақұрылымның дамуын барынша қамтамасыз ету; адами ресурстардың дамуына қол жеткізу.

Жалпы алғанда, жақын болашақта ЕАЭО елдері алдында келесі міндеттерді шешу тұр, оған сәтті интеграцияны дамытудың одан әрі траекториясы тәуелді болады: ЕАЭО-ға мүше мемлекеттердің экономикалық даму деңгейінің жақындасу қажеттілігі; ұлттықтан тыс реттеушінің функцияларын кеңейту қажеттілігі, ЕЭК шешімдерін ұлттық деңгейде орындау сапасын арттыру қажеттілігі; іскерлік сананы көтеру қажеттілігі; ЕАЭО елдеріне мемлекеттік қолдауды кеңейту қажеттілігі.

Әдебиеттер тізімі

1. ЕАЭО туралы шарт - бес жыл [Электрондық ресурс] .- 2019.-URL: <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/29-05-2019-1.aspx> (қол жеткізу күні: 02.24.2020)

2. Еуразиялық экономикалық одақтың Кеден кодексі туралы келісім [Электрондық ресурс] .- URL: https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01413569/itia_12042017 (кіру күні: 24.02.2020)

3. Еуразиялық экономикалық одақтың кедергілері, босатулары және шектеулері. Есеп беру. Мәскеу: ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ КОМИССИЯ, 2017 ж., 39 б.

4. Еуразиялық экономикалық одақ тауарларының сыртқы саудасының қорытындылары бойынша, 2019 жылғы қаңтар-желтоқсан. Еуразиялық экономикалық одақтың статистикасы [Электрондық ресурс] .- URL: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/tradestat/analytics/Documents/2019/Analytics_E_201912.pdf (қол жеткізілген күні: 24.02.2020)

5. Еуразиялық экономикалық одақ тауарларының өзара саудасының қорытындылары туралы 2019 жылғы қаңтар-желтоқсан айлары Еуразиялық экономикалық одақтың статистикасы [Электрондық ресурс] .- URL: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/tradestat/analytics/Documents/2019/Analytics_I_201912.pdf (қол жеткізілген күні: 24.02.2020)

6. Кузьмина Е.М. «Үлкен Еуразия»: Ресейдің Қытаймен өзара әрекеттесуіндегі мүдделері мен мүмкіндіктері // Посткеңестік кеңістіктің мәселелері.- 2017.-4 (3). -БІРДЕН. 229-239.

7. Лапенко М.В. ЕАЭО мен Вьетнам Республикасы арасындағы еркін сауда аймағын құру: келіссөздер процесінің нәтижелері // Известия Саратов университета. Серия. Тарих. Халықаралық қатынастар.- 2017.- Т. 17.-No. 2. -Б. 212-215.

8. 2018 жылдық есеп. «ЕАЭО мүше-мемлекеттерінің әлеуметтік-экономикалық дамуының нәтижелері мен перспективалары және ЕАЭО-ға мүше мемлекеттердің макроэкономикалық саясат саласында қабылдаған шаралары туралы». Мәскеу, 2019.-45 б.